

*Людмила Шелюк
Рівне*

Аналізуються радикальні зміни в системі освіти, що відбуваються як відповідь на виклики глобальних і локальних чинників сучасної епохи й охоплюються поняттями «модернізація» та «інновація»; за визначенням автора, у галузі вищої освіти можна виділити такі види інновацій, які є необхідною умовою для конкурентоспроможності вищих навчальних закладів: інновації в змісті освіти; інновації в педагогічному процесі; інновації в організаційних структурах вищої освіти; інновації в діяльності та відносинах між викладачами і студентами; інновації у сфері освітніх послуг, розвиток співпраці з соціальними партнерами, замовниками кадрів; інновації в галузі міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів; до складу інноваційного процесу належать також наукові дослідження у сфері фундаментальних наук і проведення наукових досліджень прикладного характеру, які необхідно використовувати максимально ефективно.

Ключові слова: людина, освіта, культура, зміни, інноваційний процес, модернізація.

Термін «інновація» ввів у науковий обіг німецький філософ і соціолог Й. Шумпетер. Аналізуючи, насамперед, економічні процеси, дослідник виділив п'ять нових комбінацій змін економічного розвитку суспільства, а саме: використання нової техніки, технологічних процесів нового ринкового забезпечення виробництва; упровадження продукції з новими якостями; використання нової сировини; зміни в організації виробництва та його матеріально-технічного забезпечення; поява нових ринків збуту [10, 158]. Поняттям «інновація», таким чином, позначають нововведення, новизну, зміну, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях.

Інновації в освіті є об'єктом пильної уваги науковців. Приміром, Ю. Яковець перші інновації у сфері освіти вбачає в появі спеціалізованих освітніх закладів стародавнього світу. «Це було першою революцією в освіті, величезним кроком вперед в розвитку людства, створило передумови для народження науки як системи знань, для подальшого вдосконалення техніки, а також для інших видів діяльності, пов'язаних з опануванням професій скульпторів, архітекторів тощо» [12, 36]. Наступною освітньою інновацією вчений називає створення шкіл філософів, Академії Платона та Лікея Аристотеля. Подальші інновації він пов'язує зі створенням духовних навчальних закладів в кінці VIII ст. – Академії Карла Великого в Ахені та школи в монастирі Св. Мартина в Турі, а також створення мережі університетів у XII ст. Чергові освітні інновації пов'язані з формуванням гуманістичної освіти в добу Відродження і масової освіти в епоху Просвітництва. Наприкінці XX століття, на думку Ю. Яковця, розгортається новітня революція в освіті, пов'язана з утвердженням постіндустріальної освітньої парадигми, гуманізації та екологізації освіти, запровадження креативної педагогіки, інформатизації процесу навчання і системи неперервної освіти.

У системі освіти поряд із поняттями інновація та інноваційний процес використовується інноваційна діяльність. Останнє прийнято розглядати як на рівні колективного, так й індивідуального суб'єкта. Ефективність інноваційної діяльності в системі неперервної освіти визначається: рівнем інноваційного потенціалу всіх ланок неперервної освіти; готовністю колективу до створення нового та його сприйняття; рівнем залучення інновацій колективом навчального закладу в свою діяльність; інноваційною орієнтованістю як керівника, так і освітян у цілому; рівнем розуміння цілей та значущості нововведень; упровадженням демократичного стилю керівництва навчальним закладом і навчальним процесом; бажанням і намаганням колективу надавати освітні послуги, що відповідають запитам учнів, слухачів, студентів тощо [4, 25].

Дослідниця О. Князева презентує наступні трактування поняття інновацій: як забуте старе, вміння поновлювати історичні традиції, залучати структури історичної та культурної пам'яті; як перетин традицій. Перетин традицій у новій точці означає механізм росту; як мутацію, а не лише простий перетин, як спонтанну зміну традиції [1, 563].

Слід зазначити, що роль інновацій у розвитку і модернізації вітчизняної системи освіти чітко зафіксована у творчому доробку Президента НАПН України В. Кременя, який сформулював ключові напрями модернізації вітчизняної системи освіти [3, 10]: 1) зміна

змісту навчання. Зокрема, необхідно визначити фундаментальні знання і сепарувати їх від надмірної інформаційної складової; 2) спрямованість навчального процесу на навчання впродовж життя; 3) перехід від кваліфікації до компетенції, здатності до адаптації (особливо в умовах інформаційного суспільства); 4) утвердження особистісно-орієнтованої педагогічної системи на підставі принципу дитиноцентризму (прихід педагогіки толерантності на зміну педагогіці авторитаризму), розвиток критичного мислення; 5) завдання навчити співжиттю з іншими людьми і суспільними структурами, виховання патріотизму в умовах конкуренції між державами-націями, забезпечення вільного володіння однією або декількома іноземними мовами; 6) набуття освітою інноваційного характеру, зміни повинні стати природною нормою, впровадження дистанційної освіти; 7) вдосконалення післядипломної освіти і розробка відповідних державних стандартів з метою створення можливості для переміщення з однієї професійної сфери в іншу, встановлення прямої залежності між якістю освіти та рівнем її оплати; 8) розвиток масової педагогічної культури, педагогізація суспільства.

До основних чинників, які гальмують формування та ефективний розвиток національної інноваційної системи можна віднести: невиконання норм законодавства щодо фінансування вищої освіти, НДДКР, секторів науки, інноваційної діяльності; вкрай низькі обсяги державних та приватних замовлень на підготовку фахівців для високотехнологічних галузей та секторів національної економіки; нерозвиненість інноваційної інфраструктури; надто повільний перехід економіки на вищий ступінь економічного укладу (шостий, сьомий); переважання сировинних галузей економіки над технологічним; неналежне стимулювання з боку держави науково-технологічної та інноваційної діяльності і чимало ін. [8, 32].

Класично закордонні дослідники виділяють два типи факторів, що впливають на розвиток інноваційної складової освіти, це зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх факторів можна віднести фактори глобального характеру: глобалізаційні процеси, становлення інформаційного суспільства та економіки знань, євро інтеграційні прагнення України, економічні, ринкові, політико-правові. Внутрішні фактори впливу на розвиток освітньої системи визначаються всередині самої системи та пов'язані з функціонуванням її елементів. Серед них специфіка освітніх послуг, матеріально-технічне забезпечення, науково-пошукові заходи [11, 155].

У вітчизняній науці дискутується питання щодо двох основних джерел інновацій – запозичення передового закордонного досвіду, з одного боку, та власних інноваційних розробок, з другого. Зовнішні інновації, зазвичай, редукуються до варіанту так званої «наздоганяючої модернізації», більш відомої як вестернізація, тобто переймання західного досвіду і організаційних структур, а власні інноваційні розробки – до глобально значущих. З погляду набуття досвіду обидва підходи є доречними, оскільки сприяють опануванню знаннями про інновації та їхній більш ефективній ретрансляції. Тому такі протиставлення недоречні [6, 279].

Крім того, вітчизняні вчені розглядають інновацію в освіті як: процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувалися по-іншому; результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем; актуальні, значущі й системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток; продукти інноваційної освітньої діяльності, які характеризуються процесами створення, розповсюдження та використання нового засобу (новизни, нововведення) в галузі педагогіки та наукових досліджень; нові форми організації праці та управління, нові види технологій, які охоплюють не тільки окремі установи й організації, а й різні сфери діяльності; процес оновлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення мети; процес здійснення цілеспрямованих на перетворення певних компонентів у структурі або функціонуванні організації; нові ідеї, дії або адаптовані ідеї, або такі, для яких настав час реалізації; нововведення в галузі техніки, організації праці й управління, що ґрунтуються на використанні досягнень науки і передового досвіду, а також застосування цих нововведень у найрізноманітніших галузях і сферах діяльності [10, 432].

У галузі вищої освіти можна виділити такі види інновацій, які є необхідною умовою для конкурентоспроможності вищих навчальних закладів: інновації в змісті освіти; інновації в педагогічному процесі; інновації в організаційних структурах вищої освіти; інновації в

діяльності та відносинах між викладачами і студентами; інновації у сфері освітніх послуг, розвиток співпраці з соціальними партнерами, замовниками кадрів; інновації в галузі міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів.

До складу інноваційного процесу належать також наукові дослідження у сфері фундаментальних наук і проведення наукових досліджень прикладного характеру, які необхідно використовувати максимально ефективно.

Доцільно розглядати два напрями впровадження інноваційної діяльності в освіті [7, 4205]: 1) модернізація традиційного навчання у дусі ефективної організації засвоєння заданих зразків, досягнення чітко заданих еталонів. В рамках цього напрямку оновлення навчального процесу орієнтоване на традиційні дидактичні завдання репродуктивного навчання, уявленні про навчання як «технологічний» конвеєрний процес з чітко фіксованими, детально описаними очікуваними результатами; 2) інноваційний підхід до навчального процесу, в якому метою навчання є розвиток у студентів можливостей освоювати новий досвід на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, досвіду та інструментарію учбово-дослідницької діяльності, ролевого та імітаційного моделювання. [8].

До основних завдань інноваційної діяльності в освіті можна віднести: формування і реалізацію у вищих навчальних закладах повного інноваційного циклу в освітній і науково-технічній сферах як бази для підготовки нового покоління висококваліфікованих фахівців і розвитку інтелектуального потенціалу вищої школи; забезпечення інвестиційної привабливості ВНЗ; створення умов і стимулів для залучення науковців, професорсько-викладацький склад, студентів і аспірантів до інноваційного процесу; використання інноваційної діяльності для підвищення якості підготовки фахівців у нових економічних умовах; удосконалення змісту й технологій навчання на підставі запровадження в навчальний процес результатів інноваційної діяльності ВНЗ; створення багаторівневої системи управління інноваційним комплексом підтримки освітніх і науково-технічних інновацій; концентрація інтелектуального потенціалу й матеріально-технічних ресурсів вищої школи на дослідження та розробки пріоритетних напрямів науки й техніки на підставі реалізації повного інноваційного циклу; створення багаторівневої галузевої системи управління результатами наукової та інноваційної діяльності на базі комерціалізації нових наукових знань, розробок й об'єктів інтелектуальної власності; формування єдиного інформаційного простору для забезпечення інноваційної діяльності вищої школи, що об'єднує навчальний, науковий й інноваційний блоки ВНЗ із створення автоматизованого документообігу; організація у ВНЗ гнучкої багаторівневої системи безперервної підготовки та перепідготовки спеціалістів, підвищення кваліфікації кадрів для інноваційної сфери на основі технологій традиційного й дистанційного навчання; створення необхідних умов для сертифікації й підтвердження якості та безпеки інноваційної продукції; співпраця ВНЗ із зарубіжними й міжнародними організаціями, що підтримують бізнес-освіту, підприємницьку й інноваційну діяльність; запровадження у ВНЗ системи управління якістю освітньої, наукової й інноваційної діяльності; підтримка підприємництва у науковій та освітній сферах; розвиток міжрегіональних зв'язків в інноваційній сфері; формування й розвиток інфраструктури інноваційної діяльності вищої школи у регіоні [10, 433].

Взагалі інноваційність – це здатність традиційного знання продукувати свої нові сенси, характеристики, бути життєздатними та затребуваними у контексті сучасних запитів. За своєю природою інновації не є опозиційним протиставленням усталеним формам та методам передачі і поширення знань. Скоріше вони розуміються як продукт переосмислення традицій, часткового заперечення їх усталених рис та характеристик через відкриття нових, таких які відповідають запитам соціуму. Інновації трактуються як нове прочитання старих ідей та смислів. Тому важко не погодитися з С. Куцепал, котра стверджує, що «усі означені напрями модернізації освіти варто здійснювати не шляхом руйнації традиційних усталених форм, методів та технологій, а шляхом діалектичного поєднання, збереження у новому всього позитивного та корисного, що було у старій системі освіти, шляхом взаємодії з тими її елементами, які відіграють продуктивну роль і володіють розвиваючим потенціалом» [5, 237].

Таким чином, треба зазначити, що інноваційний потенціал системи освіти є частиною потенціалу економіки країни, яка робить його взаємопов'язаним з інноваційною стратегією української економіки, інтегрує потенційні можливості інноваційного забезпечення суб'єктів економічної діяльності. Саме тому інноваційний розвиток економіки та соціальної сфери

вимагає високого рівня освіти, зростання інтелектуального і духовного потенціалу суспільства, підготовки нової генерації людей, здатних створювати найновітнішу техніку й технології, активно втручатися і здійснювати реформування та піднесення економіки, розвивати духовність й культуру населення [2]. Можна зробити висновок, що сьогодні освітня національна інноваційна система України перебуває на початкових стадіях формування, коли окремі компоненти національної системи освіти потребують суттєвого корегування та опрацювання.

Література:

1. Ганаба С. О. Інноваційна спрямованість освіти як філософська проблема / С. О. Ганаба // Гілея: наук. вісн. зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – Вип. 50 (№ 8). – С. 560 - 567.
2. Каменська В. П. Особливості управління системою освіти в умовах економічної та освітньої глобалізації України [Електронний документ] / В. П. Каменська // Економічний вісник університету. – Переяслав - Хмельницький, 2010. - № 15. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2010_15_1/zmist.htm
3. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття / В. Г. Кремень // Освіта і наука України: шляхи модернізації. – К. : Грамота, 2003. – С. 10 – 22.
4. Куценко В. І. Імператив модернізації неперервної освіти в контексті розвитку інноваційної економіки / В. І. Куценко, А. Д. Решетняк // Продуктивні сили України — 2009. — № 1. — С. 21 - 28.
5. Куцупал С. В. Освіта в інформаційному суспільстві: діалектика традицій та інновацій / С. В. Куцупал // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – Дн. : Вид-во Дніпропетровського національного університету, 2011. – С. 233-238.
6. Скубашевська О. Інновація як різновид творчості / О. Скубашевська // Гілея: наук. вісн. – К. : ВІР УАН, 2011. - № 53. – С. 274-230.
7. Соколов В. М. Инновационные технологии в образовании: стимулы и препятствия / В. М. Соколов // Вестник ННГУ. – Нижний Новгород : ННГУ, 2005. – Вып. 1 (6). – С. 202-206.
8. Старицька О. П. Важливість інноваційного розвитку вищої освіти при інтеграції в європейське освітнє співтовариство / О. П. Старицька // Інноваційна економіка: Всеукр. наук.-виробн. журнал. – 2012. - № 1. – С. 32.
9. Шарата Н. Г. Інноваційність в освіті – ознака сучасності / Н. Г. Шарата // Вісн. Чернігівського нац. пед. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 97. – С. 158-160.
10. Шарата Н. Г. Сучасні тенденції розвитку інноваційної діяльності вищої школи / Н. Г. Шарата // Вісн. Чернігівського нац. пед. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 100. – С. 432-434.
11. Шевчук А. В. Аналіз факторів інноваційного розвитку регіональних освітніх систем в умовах побудови інформаційного суспільства / А. В. Шевчук // Економічний форум. – 2013. - № 1. – С. 154-160.
12. Яковець Ю. В. История цивилизаций: учеб. пособие для студ. вузов гуманитар. профиля. / Ю. В. Яковець. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 352 с.

Анализируются радикальные изменения в системе образования, происходящих в ответ на вызовы глобальных и локальных факторов современной эпохи и охватываются понятиями «модернизация» и «инновация»; по определению автора, в области высшего образования можно выделить следующие виды инноваций, которые являются необходимым условием для конкурентоспособности высших учебных заведений: инновации в содержании образования; инновации в педагогическом процессе; инновации в организационных структурах высшего образования; инновации в деятельности и отношениях между преподавателями и студентами; инновации в сфере образовательных услуг, развитие сотрудничества с социальными партнерами, заказчиками кадров; инновации в области международного сотрудничества высших учебных заведений; в состав инновационного процесса относятся также научные исследования в области фундаментальных наук и проведения научных исследований прикладного характера, необходимо использовать максимально эффективно.

Ключевые слова: человек, образование, культура, изменения, инновационный процесс, модернизация.

Analyzes the radical changes in the education system that occur in response to the challenges of global and local factors of the modern era and encompassed the concepts of «modernization» and «innovation», as defined by the author in the field of higher education are the following types of innovation that is essential for the competitiveness of higher education: innovation in the content of education innovation in the pedagogical process, innovations in organizational structures of higher education innovation in business and the relationship between teachers and students; innovation in educational services, cooperation with social partners, customers, personnel, innovation in the field of international cooperation of universities, of the innovation process also includes research in the basic sciences and research applied character to be used as efficiently as possible.

Key words: people, education, culture, change, innovate, upgrade.